

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS GYVENTOJŲ GENOCIDO IR REZISTENCIJOS TYRIMO CENTRO
ĮSTATYMO NR. VIII-238 5 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO IR LIETUVOS
RESPUBLIKOS GYVENTOJŲ REGISTRO ĮSTATYMO NR. I-2237 11 STRAIPSNIO
PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTŲ

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai:

Įstatymo projekto tikslas – tobulinti esamą teisinį reguliavimą ir sudaryti sąlygas laisvės kovotojų, rezistentų ir kitų asmenų, nužudytų Lietuvos Respublikos teritorijoje okupacinių režimų metu identifikavimui bei įamžinimui; naujas teisinis reguliavimas užtikrins projektų, susijusių su memorialinių kompleksų, paminklų statyba, atminimo ženklų, kino filmų, monografijų kūrimu įgyvendinimą ne tik Lietuvos Respublikos teritorijoje, bet ir už jos ribų.

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras (toliau – Centras), vykdydamas Centro įstatymo preambulės nuostatą, kad „daug Lietuvos gyventojų žuvo laisvės kovose <...> ir turi būti deramai pagerbti, o jų atminimas tinkamai įamžintas“, taip pat 2008 m. kovo 18 d. Lietuvos Respublikos Seimo rezoliuciją „Dėl Lietuvos partizanų vadų, Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos prezidento pirmininko generolo Jono Žemaičio-Vytauto, gynybos pajėgų vado, generolo Adolfo Ramanausko-Vanago ir kitų nužudytų laisvės kovų dalyvių palaikų užkasimo vietų išaiškinimo ir jų tinkamo sutvarkymo“ ieško žuvusiųjų/nužudytų laisvės kovotojų ir organizuoja jų identifikavimą.

Patikimas palaikų atpažinimas įmanomas tik gretinant žuvusio/nužudyto asmens ir jo giminių genėtinius (DNR) mėginius. Atsižvelgiant į tai, kad nuo tiriamo laikotarpio praėjo 70 metų ir dėl šios priežasties ieškomų asmenų gyvų giminių nelengva surasti, taip pat atsižvelgiant į tai, kad žuvusių/nužudytų laisvės kovotojų buvo apie 20 tūkstančių ir dauguma jų palaikų nerasti iki šiol, tad jų paieškos užtruks dar ilgai, būtina kuo skubiau sukaupti ieškomų asmenų gyvų giminių DNR bazę. Ši DNR bazė reikalinga ir tam, kad joje būtų galima saugoti rastų neatpažintų laisvės kovotojų DNR mėginius, tikintis, kad ateityje pavyks juos identifikuoti.

Tokia DNR mėginių bazė yra būtina siekiant įvykdyti Seimo iškeltus uždavinius – surasti okupantų paslėptus laisvės kovų dalyvių palaikus, laisvės kovotojus deramai pagerbti ir tinkamai įamžinti.

Sovietinės okupacijos metais (1940–1990) į buvusios SSRS teritorijas buvo prievarta išvežta apie 300 tūkst. Lietuvos piliečių. Masinių trėmimų (1941 m. birželio 14–18 d.; 1948 m. gegužės 22–23 d.; 1949 m. kovo 25–28 d.; 1951 m. spalio 2–3 d.) ir mažesnių operacijų metu iš Lietuvos į tremtį atokiuose Sibiro ir Centrinės Azijos regionuose išstremta apie 131 600 Lietuvos gyventojų. Beveik trečdalis jų (apie 39 tūkst.) – vaikai ir paaugliai. Apie 156 tūkst. Lietuvos gyventojų įkalinti kalėjimuose arba GULAG'o lageriuose. Masinės deportacijos ir areštai ardė nepriklausomoje Lietuvoje susiformavusios visuomenės struktūrą, pokario metais jomis siekta palaužti antisovietinį ginkluotą pasipriešinimą Lietuvoje, spartinti kolektyvizaciją, aprūpinti Sibiro platybes nemokama, lengvai atnaujinama darbo jėga. Iki šiol Centre nustatyta apie 3,5 tūkst. tremties ir apie 1,3 tūkst. kalinimo vietų, į kurias 1940–1953 m. išvežti Lietuvos gyventojai. Dalis jų – iki šiol išlikę miestai ir kaimai, dauguma – išnykusios miško darbininkų, žvejų, angliakasių gyvenvietės. Dėl bado, infekcinių ligų (maliarijos, dizenterijos, dėmėtosios šiltinės ir kt.) epidemijų, darbo metu patirtų traumų jose žuvo apie 28 tūkst. tremtinių (daugiau nei 5 tūkst. vaikų). Apie 23 tūkst. politinių kalinių mirė arba buvo sušaudyti lageriuose ir kalėjimuose. Jų kūnai paprastai buvo užkasami už zonos ribų – bet kur ir kaip pakliuvo. Daugumos tremtinių ir politinių kalinių palaidojimo vietos, ypač esančios atokiuose Sibiro regionuose, yra kritinės būklės – pažeistos laiko, taigos gaisrų. Pavyzdžiui, liūdnei pagarsėjusios Trofimovsko gyvenvietės, aprašytos Dalios Grinkevičiūtės atsiminimuose „Lietuviai prie

Laptevų jūros“, kapinės, Jakutijos šiaurėje, kur galėjo būti palaidota apie 300 tremtinių (lietuvių, Lietuvos žydų, taip pat suomių, vokiečių) – 7–8 dešimtmečių sandūroje sunaikintos Lenos upės užutekio vandens. Kai kurios tremtinių ir politinių kalinių kapavietės Sibiro didmiesčiuose sunaikintos plečiant miestų infrastruktūrą. Pavyzdžiui, Bijsko miesto Močišės kapinės, kur 1941–1947 m. laidoti Lietuvos tremtiniai ir karo belaisviai japonai, 8-ojo dešimtmečio pradžioje sunaikintos jų teritorijoje pradėjus kasti molį ir nutiesus plentą. Dalyje tremtinių kapinių Centrinio Sibiro taigoje, dėl skiriamųjų ženklų trūkumo, yra ganomi gyvuliai. Mūsų šalies gyventojų okupacinių režimų meto žūtis vietos kitose šalyse iki šiol stokoja tinkamo įamžinimo.

Lietuvos gyventojų registro įstatymo pakeitimo įstatymas teikiamas siekiant Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrą įtraukti į subjektų (Lietuvos Respublikos gyventojų registro duomenų gavėjų) ratą, turintį teisę iš Lietuvos Respublikos gyventojų registro duomenų teikėjo (VĮ Registrų centro) gauti informaciją apie žuvusiųjų ir/ ar nužudytų laisvės kovotojų giminystės ryšius, Lietuvos Respublikos teritorijoje ir už jos ribų ieškant žuvusiųjų ir/ ar nužudytų laisvės kovotojų giminių, organizuojant žuvusiųjų ir/ ar nužudytų laisvės kovotojų palaikų identifikavimą.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai:

Įstatymą inicijuoja Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisija.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai:

Šiuo metu galioja Lietuvos Respublikos Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro įstatymo Nr. VIII-238 aktuali redakcija ir Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymo I-2237 aktuali redakcija.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama:

Priėmus Įstatymo projektus būtų išplėstos Centro funkcijos, nustatant, kad Centras:

1) inicijuoja ir organizuoja laisvės kovotojų, rezistentų ir kitų asmenų, nužudytų Lietuvos Respublikos teritorijoje okupacinių režimų metu, palaikų paiešką;

2) kaupia, tvarko ir saugo laisvės kovotojų, rezistentų ir kitų asmenų, nužudytų Lietuvos Respublikos teritorijoje okupacinių režimų metu ir jų giminių identifikavimui reikalingus duomenis;

3) remiantis istoriniais šaltiniais ir Lietuvos gyventojų registro duomenimis, ieško okupacinių režimų metu Lietuvos Respublikos teritorijoje ir už jos ribų žuvusiųjų ir/ar nužudytų laisvės kovotojų, rezistentų ir kitų asmenų bei jų giminių, organizuoja Lietuvos Respublikos teritorijoje okupacinių režimų metu žuvusiųjų ir/ar nužudytų laisvės kovotojų, rezistentų ir kitų asmenų palaikų identifikavimą; tam tikslui organizuoja kaupimą ar kaupia rastų neatpažintų ieškomų laisvės kovotojų, rezistentų ir kitų asmenų, nužudytų Lietuvos Respublikos teritorijoje okupacinių režimų metu bei jų giminių genetinių (DNR) ir biologinių mėginių bazę.

4) inicijuoja, skatina ir remia memorialinių kompleksų, paminklų statybos, atminimo ženklų, kino filmų, monografijų kūrimo projektus ir skelbia viešus konkursus jiems įgyvendinti ne tik Lietuvos Respublikos teritorijoje, bet ir už jos ribų;

5) informacija apie giminystės ryšius galės būti teikiama Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrui – organizuojant laisvės kovotojų, rezistentų ir kitų asmenų, žuvusiųjų ir/ar nužudytų okupacinių režimų metu, palaikų identifikavimą, ieškant jų giminių. Priėmus Įstatymo – Lietuvos Respublikos gyventojų registro įstatymo Nr. I-2237 11 straipsnio 6 dalies – pakeitimo įstatymo projektą Lietuvos Respublikos gyventojų registro duomenų teikėjui (VĮ

Registrų centrai) būtų nustatyta pareiga suteikti Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrui tokią prašomą informaciją.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta:

Neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Kokią įtaką priimtas įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai:

Kriminogeninei situacijai, korupcijai įstatymo priėmimas neturės.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai:

Verslo sąlygoms ir jo plėtrai įstatymo priėmimas neturės.

8. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios:

Reikės keisti Lietuvos Respublikos Seimo nutarimą 1997 m. lapkričio 11 d. nutarimo Nr. VIII-505 „Dėl Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro nuostatų patvirtinimo“.

9. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų nutarimų reikalavimų, o nutarimo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko nutarimo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka:

Projektas parengtas laikantis nustatytų reikalavimų.

10. Ar įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus:

Projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus.

11. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti:

Priėmus įstatymo pakeitimo įstatymus, keisti teisės aktų nenumatoma.

12. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais):

Iš valstybės biudžeto lėšų įstatymo pakeitimo įgyvendinimui prireiks: 2021 m. papildomų Valstybės biudžeto asignavimų neplanuojama; 2022 m. 310 tūkst. Eur įstatyme nustatytoms funkcijoms įgyvendinti (250 tūkst. Eur laisvės kovų dalyvių identifikavimui ir 60 tūkst. Eur laisvės kovų įamžinimo projektų įgyvendinimas užsienio šalyse) bei 122 tūkst. eurų darbo užmokesčio fondo naujai kuriamam Paieškų ir identifikavimo skyriui 7 etatų finansavimui per metus. Iš viso 432 tūkst. Eur; 2023 m. 432 tūkst. Eur; 2024 m. 432 tūkst. Eur.

13. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados:

Nėra.

14. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis:

Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą: „nuostatai“, „Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras“, „Lietuvos gyventojų registras“.

15. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai:

Nėra.

Teikia: